folk/ed. Derg, 2022; 28(2)-110. sayı
DOI: 10.22559/folklor.2103

Araştırma makalesi/Research article

Halkbilimsel Metaetik Kuram ile "Husumet Oluşturmak" ve "İftira Atmak" Olumsuz Etik Değerlerinin Çözümlemesi

Metaethic Theory of Folklore with "Creating Animosity" and "Slandering" Analysis of Negative Ethical Values

Sacide Çobanoğlu*

Öz

Değişen zaman ve gelişen teknoloji, insan hayatına olumlu yönde katkılarda bulunmakta fakat bununla birlikte toplum içinde yaşamını sürdürmeye çalışan bireyin etik anlayışında değişikliklere yol açmaktadır. 21. yüzyıl itibariyle dünya üzerindeki bütün toplumlar, teknolojinin getirisi modernite rüzgârlarına kapılmaktan kendilerini alıkoyamamışlar ve kadim bilgiler yoluyla sahip oldukları etik değerlerinden süratle uzaklaşmaya başlamışlardır. Bugün dünyada kültürel yozlaşma sebebiyle gündem maddesi durumunda olan birçok etik sorunu vardır. Bu etik problemleri her toplumun kendi yapısına göre değişiklik göstermektedir. Etik anlayışındaki bu değişim sebebiyle Türk dünyasında da birçok etik probleminin yaşandığı görülmektedir. Bu problemlerin çözümlenebilmesine katkıda bulunabilmek amacıyla

Geliş tarihi (Received): 22-12-2021 – Kabul tarihi (Accepted): 4-04-2022

* Dr., Emekli Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, yazar ve akademisyen.(Retired Turkish Language and Literature teacher, writer and academician). sacidecobanoglu01@gmail.com. ORCID 0000 0002 5204 4270

halkbilimi ve etik alanlarında yaptığım disiplinlerarası çalışmayla *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve kuramımın inceleme yöntemi *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümle Yöntemi*mi ortaya koymuş bulunmaktayım. Halkbilimsel Metaetik Kuram ahlâksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir önermesini ortaya koymakta ve bu iddiasını Türk dünyasının tamambilicisi Dede Korkut Kitabı'nın etik indeksiyle ispatlamaktadır. Bu çalışmanın konusu Dede Korkut Kitabı Etik İndeksi'nde olumsuz etik değerlerden biri olarak yer alan *Husumet Oluşturmak ve İftira Atmak Olumsuz Etik Değerleri*ni etik çözümlemesinin yapılmasıdır. Çalışmamızın amacı; Türk toplumunun etik anlayışının ortaya çıkışına kaynaklık eden halkbilimsel anlamda halk fikirleri, metaetiksel anlamda önermeleri belirleyerek *Halkbilimsel Metaetik Kuram*ın anlatılara uygulanması noktasında örnek bir çalışma yapmaktır.

Anahtar sözcükler: *halkbilimi, halk felsefesi, metaetik, kuram, yöntem*

Abstract

Technology affects human life both positively and negatively. In the 21st century, all societies have begun to move away from their own cultures and values. There are many ethical problems in the world today. These ethical problems vary according to the structure of each society.Due to this change in the understanding of ethics, it is seen that many ethical problems are experienced in the Turkish world. In order to contribute to the resolution of these problems, I have revealed my *Folkloric Grounding Metaethics Analysis Method*, which is the method of analysis of my theory and *Metaethic Theory of Folklore*, with my interdisciplinary work in the fields of folklore and ethics. Metaethic Theory of Folklore moral life; It puts forward the proposition that it can be justified on the basis of traditions, customs and traditions, proves this claim with the ethical index of the Book of Dede Korkut, the complete scholar of the Turkish world.The subject of this study is the ethical analysis of the *Negative Ethical Values of Creating Animosity and Slandering*, which is one of the negative ethical values in the Dede Korkut Book of Ethics Index. The aim of our study; It is to make an exemplary study at the point of applying the Metaethic Theory of Folklore to the narratives by determining the folk ideas in the folklore sense, the propositions in the metaethical sense, which are the source of the emergence of the ethical understanding of the Turkish society.

Keywords: *folklore, folk philosophy, metaethics, theory, method*

Extended summary

Folklore; As a branch of science that aims to better understand and have a deeper knowledge about the human, who is its object, by studying human behaviors and traditions, it researches everything about human beings. This situation ensures that folklore is related to all disciplines in a wide range in terms of both the density of the studied material and the diversity of the study methods in obtaining folkloric knowledge. The fact that only text-based studies were carried out for many years in folklore and the delay in switching to context-centered studies in a sense led to the neglect of the subjects, which are actually one of the

research areas of folklore. It is possible to say that morality, ethics and metaethics are at the forefront of these issues.

There is a widespread opinion in scientific circles that morality, ethics and metaethics are included in the research field of philosophy or theology. However, both the words morality and ethics derive from the roots meaning morality, tradition, custom, character, temperament, and they preserve the word tradition even in their word structures. In this respect, it is an indisputable fact that these subjects, which are considered within the field of study of philosophy or theology, cannot be excluded from the discipline of folklore, one of which is tradition.

Today, the technology that humanity has reached makes his life easier, but also paves the way for him to encounter some ethical problems in his daily life. Humanity no longer finds it sufficient to solve these ethical problems that it faces, as in previous periods, the evaluations of the teleological ethics understanding only for the result of the action, the rule-making of the normative ethics understanding, and the approaches of the virtue ethics claiming that happiness can only be achieved with a pragmatist lifestyle. At this point, we can see metaethics, which we can define as developing a meta-consciousness and revealing a meta-thinking style on ethics, which emerged as a reaction to normative ethics at the beginning of the 20th century, as a new perspective that can be used in the solution of existing ethical problems.

In line with this idea, as a result of our interdisciplinary study in order to draw attention to the similarity of the study areas of both disciplines and the synthesizability of their methods and to find solutions to today's ethical problems in this way, we have revealed the *Metaethics Theory of Folklore* and developed the method of the theory, the *Folklore Grounding Metaethics Analysis Method*. *Metaethic Theory of Folklore*; It is a theory based on grounding moral life on the basis of customs, traditions, customs and traditions. At this point, metaethics seeks answers to two questions: *What is a moral judgment?* and *Can a moral judgment be grounded?* The answers to these questions of metaethics lie in folklore, in folkloric knowledge. Metaethics uses grounding, which is a method of justification, in order to form a meta-thinking on a moral judgment and to make an ethical philosophy. Folklore, on the other hand, reaches folk philosophy by starting from folk ideas while examining a folkloric phenomenon/event, in other words, it bases the social event/phenomenon with folk ideas. In metaethics, propositions meet the folk ideas determined in order to justify in folklore. The two disciplines show commonality in this sense.

Folklore Justification Method of Metaethics Analysis was developed to examine the ethical elements in folklore facts/events, and the essence of the method is Folkloric Grounding. Ethical values are the most important elements that reveal the folk philosophy of a society. In this sense, we have chosen Dede Korkut Stories as our study universe as the work that best expresses the folk philosophy of Turkish society. It is possible to reveal the folk philosophy in Dede Korkut Stories by means of the folkloric metaethics theory and the method of analysis of the theory.

The subject of this study is; Creating Enmity and Slandering Negative Ethical Values, one of the negative ethical values that constitute an inseparable whole with Turkish culture, is the Metaethic Theory of Folklore, which we developed as a new theory in folklore, and the analysis method of the theory is the ethical analysis of these negative values with the Method of Folklore Foundation Metaethics Analysis. The aim of our study; It is to make an exemplary study at the point of applying the Metaethic Theory of Folklore to the narratives by determining the folk ideas in the folklore sense, the propositions in the metaethical sense, which are the source of the emergence of the ethical understanding of the Turkish society.

Giriş

İnsanoğlu sahip olduğu düşünme yetisi sayesinde diğer canlılardan ayrılır. Düşünme yetisinin insana tanıdığı ayrıcalıkla insan önce yaşadığı dünyayı ve evreni sorgulamaya başlamış ardından medeniyet yaratma ve uygarlığa ulaşma yolunda büyük bir mücadele vererek bu yolda ilerlemeye devam etmiştir. Tarihi dönemler içinde çok uzun bir zamana tekabül eden bu meşakkatli yolculuk boyunca insan, tüm duygu ve düşüncelerini tüm amaç ve ideallerini toplumsal yaşamında kullanabileceği işler bilgiler haline dönüştürmeyi başarmıştır. Bu bilgiler ilk çağlarda kendine, yaşadığı dünyaya ve evrene anlam vermeye çalışan arkaik insanın yarattığı söylenceler olarak ortaya çıkıp değişen zaman ve gelişen teknolojiyle birlikte günümüze kadar ulaşmış ve icatlar yapan, teknolojiyi kullanan, uzayı keşfeden insanın deneysel bulgularına evrilerek yeni bir forma kavuşmuştur.

İnsan, aidiyet duygusuyla bağlı olduğu bir topluluk içinde yaşamını sürdüren, yaşadığı toplumun şekillenmesine katkıda bulunan, belli bir biyografi tarihine sahip sosyal bir varlıktır. İnsan yaşadığı toplumu şekillendirirken toplum da insanı şekillendirmektedir. Karşılıklı bir kültürlenme faaliyeti olarak nitelendirebileceğimiz bu sisteme, insanın sosyal yaşantısında nasıl davranması gerektiğini belirleyen kurallar zincirine *ahlak* adı verilmektedir (Çobanoğlu, 2021c: 403, 404).

Biz ahlakı; *yaşamı kullanma kılavuzu* olarak tanımlamaktayız. Çoğu zaman *ahlak* ile karıştırılan *etik* ise; ahlak felsefesi olarak tanımlanmakta ve insanın nasıl ahlaklı olacağını, nasıl doğru ve erdemli bir hayat sürdürebileceğini incelemektedir. Ahmet Cevizci etiğin, ahlak üzerine bir üst düşünme biçimi ortaya koyarak *ahlaklılığın felsefesi*ni yapmakta olduğunu ifade etmektedir (2002: 18). Bu iki kavramın üzerinde yer alan metaetik ise; etik üzerine bir üst düşünme biçimi ortaya koyarak *etiğin felsefesi*ni yapmaktadır. Metaetiği bir şemsiyeye benzetirsek altında yer alanların; birinci sırada *etik*, ikinci sırada *ahlak* olduğunu söyleyebiliriz. Gerek ahlak gerekse etik sözcükleri benzer köklerden türemiş ve *töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç* anlamlarını taşımaktadırlar. Bu sözcüklerin türedikleri sözcük kökleri, halkbiliminin en önemli araştırma alanlarının başında gelen geleneğiişaret etmektedir, bu bakımdan sadece türetildikleri sözcük köklerinin ifade ettikleri anlamlara bakarak dahi ahlak ve etik konularının bugüne kadar felsefenin ya da ilahiyatın araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın kanaatin aslında yanlış bir kanaat olduğunu görmek mümkündür (Çobanoğlu, 2021a: 295-298).

Bir disiplin olarak felsefe, teorik felsefe ve pratik felsefe olarak ikiye ayrılmaktadır. Teorik felsefe, yaşamın anlamı üzerine fikir üretmektedir. İnsanı, dünyayı, evreni; yaşamı, ölümü ve değerleri inceleyerek bunlar hakkında sorular sormakta, hayatı anlamlandırabilmek adına bu sorulara cevaplar aramaktadır. Teorik felsefenin bu bağlamda güncel hayata uyarlanması diyebileceğimiz anlam arayışına dâhil olan bu sorularının cevapları, insana nasıl yaşaması gerektiğini öğreten onun varlığını sürdürmesini sağlayan bilgide, insanın yüzyılların tecrübe imbiğinden süzülerek gelen kadim bilgisinde, bu kadim bilgileri ritüellerle süsleyerek görsele döktüğü geleneklerinde, halk felsefesinde yatmaktadır. Bu bilgi halkbilimsel bilgidir. Halkbilimsel bilgi, insanın olduğu her yerde vardır. Bu sebeple gerek çalışılan malzemenin yoğunluğu gerekse çalışma yöntemlerinin çeşitliliği bakımından Halkbilimi (folklor) disiplini, oldukça geniş bir yelpazede bütün disiplinlerle alakalıdır.

21. yüzyılda teknolojinin gelişimiyle birlikte kültür endüstrisi bağlamında süratle globalleşen dünyamızda *kötülük problemi* artık geçmiş yüzyıllarda görülen şeklinden çok daha farklı bir hale bürünmüş ve insanlığın yitirdiğini fark ettiği etik değerlerine yeniden sarılmasına zemin hazırlamıştır. Fakat kötülük problemi konusunda yaşanan değişim, etik anlayışı konusunda da yaşanmıştır. Artık günümüzde felsefenin bir alt dalı olan etik alanının; sadece eylemin sonucuna yönelik değerlendirmeler yapan *teleolojik etik* yaklaşımı, kural koyucu *normatif etik* yaklaşımı ve ancak pragmatist bir yaşam biçimiyle mutluluğa ulaşmanın mümkün olabileceğini iddia eden *erdem etiği*nin yaklaşımları yeterli olmamaktadır. Günümüz insanının bu yaklaşımlar haricinde, günlük hayatı içinde ahlâkî yönden yaşadığı problemleri çözmekte kullanabileceği yeni yöntemlere ihtiyacı vardır. Halkbilimi, etik ve metaetik alanlarında yapılacak disiplinlerarası çalışmalar çağımızın gereğidir; yanı sıra etik ve metaetik konularının da ivedilikle halkbiliminin araştırma alanlarına dâhil etmek gerekmektedir.

Bu noktada uzun zamandır *disiplinlerarası çatışmalar* olarak adlandırabileceğimiz tartışmaları bir yana bırakıp *disiplinlerarası çalışmalar* yapmak ve bu disiplinlerarası çalışmalarda doğru yöntemler kullanarak doğru sentezlerle mevcut etik problemlerinin çözümünde etkili yöntemler ortaya koymak gerektiği yolundaki düşüncelerimizden yola çıkarak yaptığımız disiplinlerarası çalışma ile *Halkbilimsel Metaetik Kuram*ı ve kuramın çalışma yöntemi olan *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi*ni ortaya koymuş bulunmaktayız (Çobanoğlu, 2021c: 403).

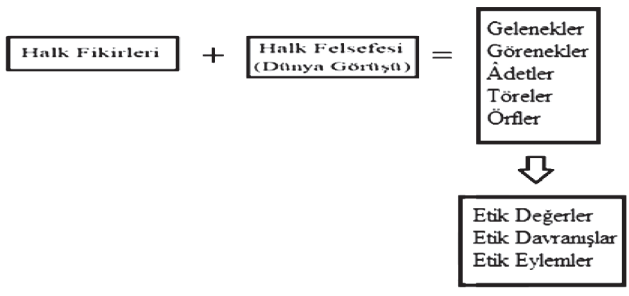
Halkbilimsel metaetik kuram

Bilimsel anlamda kuram, yaşadığımız dünyaya dair bilgileri özetleyen birbiriyle bağlantılı fikirler sistemi olarak tanımlamaktadır. Kuramlar, sistematik gözlemler sonucunda elde edilen kanıtlarla desteklenmiş ve olgulara ait davranışların nedenini açıklayan yeni bilimsel araştırmalar için sorular üretme ve öngörüler geliştirebilme potansiyeline sahip ve modifiye edilebilen kapsamlı önermelerdir. Kuramlar, birden çok bilim alanını ilgilendiren olgu kümelerini ilişkilendiren açıklama dizgeleri oluşturmak amacıyla işe koşulurlar. Her kuram bir problemin çözümüne farklı açıdan bakar. Bu sebeple bir problemin çözümünde bazen bir alana ait bir kuram yeterli olurken bazen disiplinlerarası bir çalışma yapılarak söz konusu disiplinlerdeki farklı kuramlardan yararlanmak ya da bu disiplinlerin senteziyle yeni bir kuram oluşturmak gerekmektedir.

Etik problemlerinin çözümünde izlenecek yol, etik değerin halk felsefesindeki anlamını ve işlevini ortaya koymaktır. Bu anlamda *Halkbilimsel Metaetik Kuram*, halkbilimi ve etik alanlarının ortaklığında disiplinlerarası bir çalışmayla ortaya konmuş; ahlâksal yaşamı, gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirmekte, olgu ve olaylara dair davranışların nedenini açıklamakta, olgu kümeleri arasında ilişki kurmakta, sistematik gözlemle kanıtlar ortaya koymakta, sorular üretebilmekte, öngörü geliştirebilmekte, modifiye edilebilmekte ve tüm bunlardan hareketle kapsamlı bir önerme olarak *ahlâksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir* önermesini ortaya koymaktadır (Çobanoğlu 2021a: 297-299).

Halk felsefesi(folk philosophy), genel anlamıyla bir toplumun geleneksel kabullerini, varsayımlarını ifade etmektedir. Toplumlar bu kabuller ve varsayımlar yoluyla dünyayı algılayıp anlamlandırırlar. Dışımızdaki dünyanın nasıl oluştuğu, nasıl bir sistem dâhilinde işlediğine dair geleneksel kabulleri içeren bu algıyı *dünya görüşü (worldview)* olarak da adlandırabiliriz. Bireyin doğup büyüdüğü kültür içinde öğrendiği halk felsefesi, onun dünya görüşünün oluşmasında en önemli rolü oynamaktadır (Çobanoğlu 2018: 32). Halk felsefesi (folk philosophy) Özkul Çobanoğlu; sosyo-kültürel bir düzen, zihinsel, metafizik bir sistematik olarak tanımlamaktadır. Çobanoğlu, Alan Dundes'ten yaptığı aktarmada Dundes'in (Dundes, 1972) halk felsefesini oluşturan çekirdek birimlerin halk fikirleri olduğunu söylediğini ifade etmekte yanı sıra Claude Lévi-Strauss'un ise halk felsefesini, halkın sözlü nakil yoluyla gelen kalıplaşmaları gündelik yaşama uygulama şekli (Strauss, 1994) olarak tanımlamakta olduğunu ve Strauss'un kendi ifadesiyle halk felsefesini *yap-takçılık* olarak adlandırdığını dile getirmektedir. Dundes ve Strauss'un işaret ettikleri çekirdek birimler diğer bir söyleyişle *halk fikirleri (folk ideas)* bir araya gelerek *halk felsefesi*ni meydana getirmektedir (Çobanoğlu, 2000: 12-14).

Bir toplumun halk felsefesinin eyleme dökülmüş, gözlemlenebilir halini gelenek, görenek, âdet, töre ve örflerde diğer bir söyleyişle sosyal normlarda görmek mümkündür. Kanaatimizce etik değerlerin, etik davranışların, etik eylemlerin bir bağlamı *(contexs)* bulunmaktadır. Sosyal normlar; bu yapıların ve dolayısıyla ahlak kurallarının oluşumda bağlam *(context)* görevi üstlenmektedir. Aynı şekilde bu oluşumların bağlamı durumunda olan unsurlar ise halk fikirleri ve halk felsefesidir. Halkbilimi incelediği halkbilimsel olay ve olgularda öncelikle halk fikirlerini bir araya getirmekte ve bu çekirdek yapıları birleştirerek o toplumun halk felsefesini ortaya koymaktadır. Bu uzun soluklu süreci bir şema halinde gösterelim (Çobanoğlu, 2020a: 155).

e-ISSN 2791

Bu sebeple halkbiliminin araştırma alanlarından biri olan sosyal normlar, bugüne kadar felsefe ya da ilahiyatın inceleme alanlarından sayılan etik alanının da araştırma konularından biri durumundadır. Türk halk felsefesini her yönüyle ortaya koyan müstesna eser, hiç kuşkusuz Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Bu nedenle çalışma evrenimiz olarak Dede Korkut Hikâyelerini seçmiş bulunmaktayız. *Halkbilimsel Metaetik Kuram* için bir inceleme yöntemi geliştirilmiştir. Yöntemimizin adı *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi*dir. Yöntem, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki olumlu ve olumsuz etik değerlerdeki halk fikirlerinin tespitini ve halk fikirlerinin bir araya gelerek oluşturdukları halk felsefesinin ortaya konmasını mümkün kılmaktadır.

Halkbilimsel temellendirme metaetiksel çözümleme yöntemi

Halkbilimsel olgu ve olaylardaki etik unsurları incelemek amacıyla geliştirilen*Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi*mizin özünü *Halkbilimsel Temellendirme* oluşturmaktadır. Metaetik özünde *Bir ahlâk yargısı nedir?* ve *Bir ahlâk yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?* (Tepe 2011: 93-98) sorularına cevap aramakta ve etik problemlerinin çözümü için temellendirme yapmaktadır. Adnan Onart, ahlak felsefesinde *temellendirme*nin genel olarak bir haklı gösterme, bir belgeleme işlemi olduğunu söylemekte ahlaksal yargıların temellendirilmesinin, haklı gösterilmesinin, belgelenmesinin gerektiğini dile getirmektedir (1976: 90-91).

Bugüne kadar etik alanında; Kozmolojik Temellendirme, Teolojik Temellendirme, Antropolojik Temellendirme (Özlem, 2015: 28-33) ve Sosyolojik Temellendirme (Cevizci, 2015: 9) kullanılmaktaydı. Biz bu temellendirmelere bir temellendirme daha ekliyoruz, bu temellendirmenin adı *Halkbilimsel Temellendirme*'dir. *Halkbilimsel Temellendirme*yi şöyle tanımlamaktayız; etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenen sözlü kültür ürünlerinin, sosyal normların, ritüellerin, maddi kültür unsurlarının halkbilimsel anlamda *halk fikirleri* ve metaetiksel anlamda önermelerle gerekçelendirilmelerine *Halkbilimsel Temellendirme* diyoruz. Metaetiğin bir etik sorunun çözümünde bir yöntem olarak kullandığı temellendirme yöntemi ile Halkbiliminin inceleme yaptığı olgularda çıkış ve dayanak noktası durumunda olan halk fikirlerini ve halk fikirleri ile ulaşılan dünya görüşünü ortaya koyması iki disiplinin örtüştüğü bir diğer noktadır. Halkbiliminin etik olay ve olgulardan yola çıkarak belirlediği halk fikirleri, metaetikte önermeler olarak karşılık bulmaktadır. Yöntemimiz şu şekildedir (Çobanoğlu, 2021a: 299-302).

Halkbilimsel temellendirme metaetiksel çözümleme yöntemi

1. Anlatının Kurgusu

a) Anlatıdaki Kişiler

b) Anlatının Olay Örgüsü

2. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Moral Olgular* Tablosu

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî OlumluEtik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

e) AnlatıdaMetaetiğin Cevap Aradığı *Doğruluk*la İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular* Nelerdir?

e.2) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular*ın Tasnifi Mümkün müdür?

3. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*in; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular*ın Bağlamsal Önermeleri

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemler*in Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular*ınBağlamsal Önermeleri

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemler*in Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular*ınBağlamsal Önermeleri

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemler*in Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular*ın Bağlamsal Önermeleri

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*in Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular*ınBağlamsal Önermeleri

e) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntem*le İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Var mıdır?

e.2) Anlatıda Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Varsa Bunlar Anlatıda Nasıl Yer Alırlar?

4. Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

a) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

b) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Olumsuz EtikDeğerler*; Metaetiksel Anlamda Olumsuz *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

c) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Anlam*la İlgili Sorular;

c.1) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* Nelerdir?

c.2) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*in; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler*in Anlamları Nelerdir?

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

5. Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamla *Etik Değerler*in; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular*ın Beşerî Olumlu/Olumsuz Etik Değerler/Moral Olgular; Dinî Olumlu/Olumsuz Etik Değerler/Moral Olgular Olarak Ait Oldukları Kurumlara Göre Tasnifi

a) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular*

b) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular*

c) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular*

d) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular*

e) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntem*le İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemlerin Temellendirilmesi Mümkün müdür?

e.2) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemlerin Temellendirilmesi Mümkün ise Bir Etik Eylemin Temellendirilmesindeki Mantıksal Adımlar Nelerdir?

6. Dede Korkut Kitabı'nın Etik İndeksi

7. Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerlerin Oluşumlarında Bağlam Görevi Üstlenen Geleneklere Göre Etik İndeksi

8. Anlatıdaki Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Anlatının Halk Felsefenin Ortaya Konması

a) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntem*le İlgili Sorular;

a.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemler Etik İlkeleri Temsil Eder mi?

a.2) Ahlak yargılarının temellendirilmesinde, olgusal ifadeler uygun gerekçeler olarak iş görebilir mi?

Etik ve ahlak konularının felsefenin ya da ilahiyatın araştırma alanları içinde olduğuna dair yaygın kanaatin varlığından daha önce söz etmiştik. Bu yaygın kanaat sebebiyle bu güne kadar bilim çevrelerinde, olumsuz etik değerler halkbilimsel bakış açısıyla hiç incelenmemiştir.

Şimdi halkbilimi ve metaetik disiplinlerinin ortaklığıyla geliştirdiğimiz inceleme yöntemimizin *Anlatıdaki Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Anlatının Halk Felsefenin Ortaya Konması* yedinci maddesi çerçevesinde *Husumet Oluşturmak ve* İftira Atmak *Olumsuz Etik Değerleri*'nin mitolojik ve dinî arka planlarını inceleyecek ve bu olumsuz etik değerleri halkbilimsel ve metaetiksel bir sentezle çözümleyeceğiz.

Kötülük problemi kapsamında husumet oluşturmak ve iftira atmak olumsuz etik değerlerinin mitolojik arka planı

İnsanlık tarihi kadar eski olan olumsuz etik değerleri *Kötülük Problemi* başlığı altında ele almak mümkündür. Etik bakış açısı çerçevesinde, sistematik olarak ele alınan kötülük kavramı kendi içinde nedenselliğe bağlı olmak suretiyle üçe ayırmaktadır. Bunlar: *ahlakî* kö*tülük, fizikî* kötülük ve metafizik kötülüktür.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Ahlakî kötülük: İnsanın iradesini kötüye kullanması sonucu ortaya çıkan hata ya da günahlar olarak tanımlanmaktadır. Bencil olmak, dedikodu yapmak, ihanete teşvik etmek gibi olumsuz etik değerler ve çalışmamızın konusu olan *iftira atmak, husumet oluşturmak* olumsuz etik değerleri, birer ahlâki kötülük olarak nitelenmektedir (Yasa, 2016: 20).

Fizikî kötülük: Hastalık, kıtlık, yoksulluk, ölüm gibi *kötü* adı altında nitelendirdiğimiz, *kötü* saydığım tüm unsurlardır. Bu noktada ahlakî kötülük ile fizikî kötülük arasındaki fark; ahlakî kötülükte bir kasıt durumunun söz konusu olmasıdır. Örneğin insanın yaşam süresinin dolması ve ölmesi *fizikî kötülük* durumu; ama bir cinayete kurban gitmesi *ahlakî kötülük* durumudur (Yasa, 2016: 21).

Metafizik kötülük: İnsan iradesinden bağımsız, doğa yasalarının işleyişine bağlı olan kötülüklerdir. Depremler, kasırgalar, kuraklıklar, tipiler, kıtlıklar ve seller gibi (Yasa, 2016: 22).

Fizikî kötülük ile metafizik kötülük anlam bakımından iç içe geçmiş görünümdedir. Bu kötülükleri evrenin sonlu, sınırlı ve kusurlu oluşundan kaynaklanan kötülükler olarak ifade etmek mümkündür.

Arkaik insanın dünyayı anlamlandırış şekli bize, insan düşüncesinin özünü vermektedir. Dünya mitolojilerinin kötülük problemine bakışı, Yunan mitolojisi, Sümer mitolojisi, Mısır mitolojisi ve Türk mitolojisi başlıkları altında inceleyelim.

Yunan mitolojisinde; kötülüklerin kaynağı olarak Pandora'nın Kutusu gösterilmektedir. Azra Erhat, Homeros'tan yaptığı aktarmada Pandora'nın Kutusu konusunda şunları söylemektedir. Demirci Hephaistos, Zeus'un buyruğuyla topraktan yaptığı heykele Tanrıça Afrodit biçimini verir ve kadını yaratır. Adını, bütün tanrıların özelliklerin taşıyan anlamına gelen *Pandora* koyar fakat bu özellikler hileci, düzenbaz tanrıların özellikleridir. Tanrılar Pandora'ya bir kutu hediye ederler, bu kutunun içinde dünyadaki bütün kötülükler vardır. Pandora'ya bu kutuyu açmamasını tembihlerler ama Pandora merakına yenilir ve kutuyu açar böylece bütün kötülükler dünyaya saçılır. Erat, Pandora efsanesinin, ilk kadının yaratılışıyla yani Âdem'le Havva efsanesiyle benzerliğine vurgu yaparak bu mitosun Ortadoğu ve özellikle Samî kaynaklı olabileceğinin kuvvetle muhtemel olduğunu ifade etmektedir (1996: 236).

Sümer mitolojisinde; dünya üç katmandan oluşmaktadır. Bu katmanlar gökyüzü, yeryüzü ve yeraltıdır. Kötülük yapanlar da yeraltına gönderilmektedirler. Yeraltında gecenin hâkimiyeti söz konusudur, karanlık vardır; yeryüzünde güneşin hâkimiyeti söz konusudur, aydınlık vardır. Cezalandırılarak yeraltına gönderilen insanlar, yer altında demonlarla birlikte kötü bir yaşam sürerler (Çığ, 1994: 688-724).

Mısır mitolojisinde; yine yeryüzü ile yer altı dünyalarının iyilik ve kötülük kavramlarına göre yapılandırıldığını görmekteyiz. Güneş Tanrısı Ra'nın, Duat'a geçmesiyle bedeni yok olur ve yeryüzü karanlığa gömülür. Bedeninin yeniden varlığını kazanması için Ra'nın kayığı ile yer altı dünyasındaki aksayan işleri düzeltmesi gerekmektedir (Rosenberg, 2003). İyilik tanrısı Osiris, karısı Tanrıça Isis ve oğlu Tanrı Horus iyilik ve kötülüğün bedenleşmiş halleri olarak görülmektedir. Tanrı Osiris, şeytan olarak bilinen kötülük tanrısı Set tarafından öldürülür fakat yeniden dirilir. Set, ne kadar uğraşsa da Osiris ve Horos'u yok edememekte böylece iyilik, kötülüğe karşı zafer kazanmaktadır (Leeming, 2020).

Türk mitolojisinde; yeryüzü ile yer altı dünyalarının varlığı ve bu dünyaların iyilik ve kötülük kavramına göre yapılanışı söz konusudur. Yaratıcı olarak görülen yegâne güç Gök Tanrı'dır. Gök Tanrı'nın oğlu Ülgen Han ise İyilik Tanrısı onun zıttı olarak Erlik Han ise şeytan olarak nitelendirilir. Yaradılışta Gök Tanrı dokuz dallı çam ağacından kendi halkını var eder. İlk insanlar Törüngey ve Ece'dir.

Törüngey ve Ece'nin, Tevrat'ta Adam ve Eve, Kuran-ı Kerim'de Âdem ile Havva'ya benzerlikleri dikkat çekicidir. Tanrı ağacın doğuya bakan tarafından sadece beş dal için halkına kullanım izni tanımış geri kalan dört dalı halkına yasaklamıştır. Erlik Han, çam ağacının bekçisi yılanın ağzından girerek ağaca tırmanır. Orada Törüngey ve Ece'yi bularak onları ağacın yasak meyvelerinden yemeleri için ikna eder. Meyveyi yiyen ikiliyi fark eden Gök Tanrı çok kızararak hepsini dünyaya sürgün eder ve Erlik Han'ı ceza olarak yer altı Tanrısı yapar (Bayat, 2007: 113-120).

Türk mitolojisi ve Yunan mitolojisinde kötülüğün bedenleştiği mitolojik varlıklar arasında benzerlikler mevcuttur. Türk mitolojindeki Erlik Han ile Yunan mitolojisindeki Hades; Kara Umay ile Hekate yanı sıra yer altı âlemine mensup ruhlar olarak Türk mitolojisindeki Albastı, Kara Kura, Çarşamba Karısı, Kara Koncolos, Körmez'in; Yunan mitolojisindeki Ekhidna, Erinys'ler ya da Furia'lar ve Ker benzerlik göstermektedirler (Akman ve Köktan, 2019: 210-220).

Görüldüğü gibi insanlık, var olmaya başladığı en eski dönemlerden itibaren kötülük problemini üzerine düşünmeye başlamıştır. Eski devirlerde insanlar, kötülük ve iyilik kavramlarını bedenleştirerek bu kavramların temsil ettikleri anlamların daha kolay algılanmasını sağlamak ve söz konusu kavramlardan olabildiğince uzak durulmasını salık vermek amacıyla mitolojik anlatılarında büyük oranda kötülük problemine yer vermişlerdir.

Antik dönem mitolojilerinde kötülük kavramı geneli, ahlakî kötülükler özelinde baktığımızda, bilakis Yunan mitolojisinde, Tanrılar nezdinde gücü elde etmek ve irade dayatmak için şiddetin gayet doğal bir araç olarak gösterildiği görülmektedir. Anlatıların içeriğinin önemli bir bölümünün, kötülüğün çeşitli formlarından müteşekkil olay örgüleriyle dolu olduğu; tanrısal figürlerin, tecavüz, yalan, ihanet ve daha birçok ahlakî kötülükle aşırıya kaçan cezalarla yargı dağıttıkları dikkat çekmektedir. Kronos'un çocuklarını yemesi, Prometheus'u zincire vurması, Leucippus'un kızlarının tecavüze uğraması gibi örneklerde kötülük probleminin yaşandığı olayları görmekteyiz (Koç, 2020: 9).

Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri, Türk mitolojisinde;Altın Arık Destanı'nda, Altın Arık'ı alt etmek isteyen Pora Ninci'nin, Altın Arık ile kardeşleri arasında husumet oluşturmaya çalışması; Alpamış Destanı'nında, Cadı Surhayil'in Kalmak Şahı ile Özbekler arasında husumet oluşturmaya çalışması; Tarba Kinşi Destanı'nda, obadaki gizli düşmanların Tarba Kinşi ile babası arasında husumet oluşturmaya çalışması eylemleri bu olumsuz etik değeri örneklemektedir (Çobanoğlu, 2020b: 41, 95, 277).

İftira Atmak Olumsuz Etik Değeri, Türk mitolojisinde; Akbozat Destanı'nda, Ayhılıv'ın babasının, kızının bakıcısına iftira atması; Edigey Destanı'nda, Noradın'ın karısıyla münasebet kurduğu iddiasıyla Edigey'e iftira atılması; Manas Destanı'nda, Er Gökçe'nin karısıyla

münasebet kurduğu iddiasıyla Almambet'e iftira atılması eylemleri bu olumsuz etik değeri örneklemektedir (Çobanoğlu, 2020b: 15, 85, 142).

Görüldüğü gibi Türk mitolojisinde özellikle bu iki olumsuz etik değer vurgulanmaktadır, bu değerlere sıklıkla yer verilmesi, Türk kültüründe bu iki olumsuz etik değerin eylenmesinden kaçınılması için önlem alma amacının göstergesidir.

Kötülük problemi kapsamında husumet oluşturmak ve iftira atmak olumsuz etik değerlerinin dinî arka planı

Kötülük problemi, Müslümanlık, Hıristiyanlık, Musevilik kutsal kitaplarda ilk günah ile ifade bulmaktadır. Âdem'in cennetten kovulmasının nedeninin öncelikle şeytan ardından şehvet zehrini meyveye aşılayan yılan ve yılanın getirdiği meyveyi kabul edip yiyen Havva olduğunu söylemektedir. Âdem ise bu noktada, hiçbir şeyden haberi olmadan Havva'nın tuzağına düşmüş ve ilk günahı işlemiştir. Sonuç Âdem için de kötü olmuştur. Yasak meyveyi yeme eyleminde şeytan; yılanı ve Havva'yı kullanarak Âdem'in cennetten kovulmasına neden olmuş ve ondan intikamını almıştır (Russell, 2018: 144).

Hıristiyanlıkta cennetten kovulan Adam ile Eve'nin ilk günahını bir kötülük problemi olarak bütün Hıristiyanlar paylaşmaktadır. Dünyaya gelen Hıristiyan bebek, Adam ile Eve'nin günahını taşıyarak gelmekte ve ancak vaftiz edilerek bu günahtan arınmaktadır. İslamiyet'te ise akıl ve muhakemenin ön gördüğü şekliyle bütün bebekler dünyaya günahsız gelmekte, kimseye bir başkasının günahının bedeli ödetilmemekte ve bir Müslümanın ancak akıl baliğ olduktan sonra işlediği günahlardan sorumlu olacağı kabul edilmektedir.

Bu bağlamda İslam tarihi içinde İftira *Atmak Olumsuz Etik Değeri*ni gördüğümüz en önemli eylemlerin başında, hiç kuşkusuz, Hz. Ayşe'ye atılan iftira gelmektedir. *Gerdanlık Olayı* olarak bilinen iftira olayı, Hz. Ayşe'nin bir sefer dönüşünde, düşürdüğü gerdanlığını aramak amacıyla kafileden ayrı kalması sebebiyle yaşanmıştır. Hz. Ayşe'ye düşmanları tarafından, başka biriyle münasebette bulunduğu iddiasıyla iftira atılmıştır (Erkocaaslan, 2008: 43-44).

İslam tarihi içinde bir başka önemli iftira vakası, Hz. Ömer devrinde Kûfe valisi Sad hakkındadır. Sad'ın düşmanları, Hz. Ömer'e giderek *Sad, askerin başına geçip harp etmez, namazı doğru kıldırmaz, ganimet mallarının taksiminde ve duruşmalarda adalete riayet etmez,* demek suretiyle Sad'a iftira etmişlerdir. Hz. Ömer, bölgeye teftiş heyeti göndermiş ve iftiranın yersiz olduğunu ortaya çıkartmıştır (Algül, 2000: 134).

İftira *Atmak Olumsuz Etik Değeri*ni hem Kuran'da hem de Tevrat'ta yer alan Yusuf ile Züleyha kıssasında görmekteyiz. Kıssada Züleyha, güzelliğine âşık olduğu Yusuf'tan ilgi görmeyince Yusuf'un kendisine saldırdığını söyleyerek ona iftira atmıştır (Yusuf Suresi, Ayet 110).

Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri sözlü anlatım türlerinde sıklıkla örneklenen olumsuz bir etik değerdir. Örneğin Köroğlu Destanı'nda; Cıgalı Beg'in gösterdiği yararlılıklar üzerine vezirliğe yükselmesini çekemeyen diğer vezirler, Hünkâr padişaha gider ve ondan, Cıgalı'nın yeryüzündeki en iyi atı bulup kendisine getirmesi emrini vermesini talep ederler. Cıgalı yeryüzündeki en iyi atı bulup getirdiği halde vezirler husumet oluşturup Hünkâr padişahın Cıgalı'nın gözlerine mil çekmesine neden olurlar (Boratav, 1931: 21-77).

Halk hikâyelerinden Âşık Garip hikâyesinde; Şahsenem ile evlenmek isteyen Şah Veled'in kötü niyetli adamlarının husumet oluşturma gayretleri yanı sıra biyografik anlatılar kategorisinde ele alabileceğimiz, Mevlana ile Şems arasındaki güzel diyalogu çekemeyen Mevlana'nın müritlerinin ikili arasında husumet oluşturmaya çalışmaları da bu olumsuz etik değerin örneklendiği olaylardan bazılarıdır.

Etik disiplini çerçevesinde husumet oluşturmak ve iftira atmak olumsuz etik değerlerine yönelik görüşler

Husumet Oluşturmak ve İftira Atmak Olumsuz Etik Değerlerine etik disiplininin bakış açısını incelemek için öncelikle konuyu genel anlamda ele almak ve felsefî geleneklere dayalı teolojik tartışmalarda, kötülük probleminin karşıt tezlerle nasıl sorgulandığına bakmak konunun kavranması açısından faydalı olacaktır.

Evreni aklın formlarıyla açıklamaya çalışan rasyonalist düşünürler, evrende bir düzen ve uyum olduğunu söylemektedirler. Bu düşünce doğrultusunda, rasyonel ilkelere bağlı olarak varlığını sürdüren bir evren içinde sadece *iyi*yi barındırmaktadır ve bu da ancak üstün bir gücün eseri olabilir. Rasyonalist düşünürler bu durumun Tanrı'nın varlığının kanıtı olduğunu düşünmektedirler. Buna karşın evrende rasyonel bir yapının olmadığını iddia eden düşünürler, evrende bir düzen ve uyum olmadığını söylemekte ve evrenin içinde hem iyiliğin hem de kötülüğün bir arada bulunduğunu ve evrenin içinde kötülüklerin de olması sebebiyle mutlak iyilik ve güç sahibi bir yaratıcıdan bahsedilemeyeceğini düşünmektedirler. Bu teolojik tartışmalarda *kötülük problemi*nin karşıt tezlerle nasıl ele alındığını, Tanrı inancı doğrultusunda ve Batı ile İslam felsefesi filozoflarının görüşleri doğrultusunda olmak üzere iki ana başlık ve alt başlıklar halinde inceleyerek konuya açıklık getirmeye çalışacağız (Çobanoğlu 2021b: 1338).

Etik bakış açısında kötülük probleminin Tanrı inancı doğrultusunda ele alındığı karşıt tezler

Tanrı inancının temel alındığı etik bakış açısı

Bu bakış açılarında, kötülük ve ona bağlı olarak ortaya çıkan diğer olumsuz değerlerin, Tanrı'nın insana bahşettiği akıl sayesinde aşılacağı, iyi olanın, güzel olanın, doğru olanının seçileceği eğilimi mevcuttur. Karşıt tezler durumunda Mu'tezile ve Eşarî kelamcılarına dair düşünceler şu şekildedir.

İslam felsefesinde Mutezile kelamcılarına göre; yaşanan her şeyin bir etki ve bir tepki ile ortaya çıkması ve bunun sonucunda her şeyin birbirine sebep ve sonuç ilişkisi içinde bağlı bulunması sebebiyle bir şeyin iyi (husun) ve ya kötü (kubuh) olması durumunun insan aklıyla algılanabilmesi, kavranabilmesi gereklidir. Tanrı; yarattığı her şeyi, başka bir şeyin sebebi olacak şekilde yaratmıştır, kâinatın özü bu felsefeye göre düzenlenmiştir. Tanrı'nın insanlara bahşettiği akıl işte bu sebepleri bulmaya yarar ve insan aklı iyiyi, kötüden ayırt etmeye yetkin durumdadır (Işık, 1967: 77).

Eşarî kelamcıları ise meydana gelen her olay ve fiilin varlığını Tanrı'nın kudretinden aldığını insanın eylemlerinin failinin Tanrı olduğunu kabul etmişlerdir. Bu noktada, insan eylemlerinin asıl failinin Tanrı olarak düşünülmesi, insan iradesinin üstünde bir kararla insana kötülük yaptırılması, bu sebeple insanın olumsuz eylemlerinden sorumlu olmaması gibi Tanrı kavramıyla bağdaşmayacak bir düşünceyi beraberinde getirmektedir. Bu çelişkinin farkına varan Eşarî kelamcıları, Tanrı'nın asla kötülük kaynağı olamayacağını, Tanrı'nın kötülüğü irade etmesi ile onun yapılmasını emretmesi arasında fark olduğunu dile getirmişlerdir (Türkeri, 2004: 29-52).

Tanrı inançsızlığının temel alındığı etik bakış açısı

Bu bakış açılarında, kötülük ve onun türevi olarak ortaya çıkan bütün olumsuz etik değerler, problemlerin kaynağı olarak ele alınmıştır; çünkü bu bakış açısı doğrultusunda mutlak iyilik, rahmet, sevgi, hoşgörü ve adalet değerleriyle tasavvur edilen Tanrı'nın varlığı anlayışı, dünyada meydana gelen ve başa çıkılmayan kötülüklerle çelişmektedir. İnsan zihninde tasavvur edilen Tanrı varlığı ile dünyada meydana gelen kötülüklerin çelişiyor olması bu konunun her iki bakış açısının da araştırma ve inceleme alanına girmesine zemin hazırlamıştır. Konunun incelenmesinde bakış açısına göre değişiklik gösteren, iyi ve kötünün ontolojik boyutlarıyla ele alınıp değerlendirilmesi ya da iyi ve kötünün Tanrı'nın varlığı ve sıfatları bağlamında ele alıp değerlendirmesi gibi iki farklı yaklaşım görülmektedir.

Genel olarak kötülük problemi, ateist yaklaşımlar tarafından Tanrı'nın varlığı aleyhinde ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır. Teist yaklaşımlar ise kötülük problemini, kötülük olgusu karşısında Tanrı'nın adaleti ve haklılığını savunmak olarak tanımlanan *teodise* düşüncesiyle ele alıp açıklamaya çalışmışlardır. Ateistler, iyi olan ve mutlak kudrete sahip olan Tanrı'nın âlemdeki kötülükleri engellemesi gerektiğini, mutlak iyiliğe sahip olan Tanrı düşüncesiyle evrendeki kötülüklerin bağdaşmadığını iddia etmektedirler. Kötülük problemi üzerine soruşturma yapan Hume, Tanrı tarafından tasarlanmış, mükemmel bir dünya algısına karşı çıkmakta ve bunu *Tasarım Argümanı*nı olarak adlandırmaktadır. Hume (1995: 209)mikroskoplar yardımıyla görülen mikropların ve teleskoplar yardımıyla görülen güneş sisteminin güzel ve düzenli bir yapılanmayı göstermekle birlikte bunların yaratıcısının Tanrı olduğunu ispatlamadığını söylemektedir. *Tasarım Argümanı*nın her şeyi bilen, her şeye gücü yeten mutlak bir varlığın bulunduğuna dair yeterli kanıt içermediğini iddia etmekte ve insanların bu argümanı inançlarını desteklemek için ortaya koyduklarını dile getirmektedir. Hume'e göre, sadece tasarlanmış gibi görünen bir evrenin, gerçekten tasarlanmış olması ya da tasarlayıcısının Tanrı olması gerekmemektedir. Tanrı'ya inanç konusunda çelişen düşüncelerine rastladığımız filozof genel olarak Tanrı'nın varlığına inandığını ama Tanrı'nın insanlar tarafından yanlış tanımlandığını vurgulamakta ve Tanrı'nın evreni yaratıp sonra hiç dokunmadığını; ama ilerleyen dönemlerde bazı kötülükleri engelleyebileceğini dile getirmektedir (Çobanoğlu, 2021b: 1342).

Görüldüğü gibi kötülük problemi ve ona bağlı olarak ortaya çıkan *husumet oluşturmak* gibi olumsuz etik değer türevleri, *Tanrı inancının temel alındığı etik bakış açıları*nı alakadar ettiği oranda *Tanrı inançsızlığının temel alındığı etik bakış açılarını* da alakadar etmiştir. Batı felsefesinde ve İslam felsefesinde teist yaklaşımı benimseyen filozoflar kötülük problemini; kötülük olgusu karşısında Tanrı'nın adaletini ve haklılığını savunmak olarak tanımlanan *teodise* düşüncesiyle ele alıp açıklamaya çalışmışlardır.

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Felsefî geleneklere dayalı teolojik tartışmalarda kötülük probleminin karşıt tezlerle nasıl ele alındığını inceledikten sonra şimdi etik disiplini çerçevesinde hem Batı felsefesi hem de İslam felsefesinde, filozofların kötülüğün nereden kaynaklandığını konusundaki düşüncelerine yer verelim.

Etik bakış açısında kötülük problemi konusunda Batı ve İslam felsefesi filozoflarının görüşleri

Kötülük problemi hem Batı felsefesinde hem de İslam felsefesinde hemen hemen bütün filozoflarca ilgilenilmiş, incelenmiş bir kavramdır. Bir kısım filozoflar kötülük probleminin kaynağının insanın kendisi olduğunu, Tanrı'da kötülük bulunmadığını iddia etmiş, bir kısım filozof ise iyilik ve kötülüğün bir kavram olarak âlemde mevcut olduğunu, dolayısıyla Tanrı'nın yarattığı bir varlık olan insanda da bu kavramların bir arada bulunduğunu; ama iyilik yapmanın ya da kötülük yapmanın insan tarafından seçilebilecek eylemler olduğunu iddia etmişlerdir. Filozoflar iyilik ve kötülük yapmada seçim yapabilmenin insanı diğer canlılardan üstün kılan özelliği, akıl sahibi olmasıyla mümkün olduğunu dile getirmişlerdir. bu görüşleri ve düşünce tarihi içinde, bu iki farklı fikrin savunan Batı ve İslam filozoflarının kötülük problemine bakış açılarınıBatı felsefesinde, Platon, Augustine, Leibniz, Hume'un; İslam felsefesinde; İmam Mâturidi, Farabi, İbn Sinâ, İbn Rüşd'ün bakış açıları çerçevesinde inceleyelim (Çobanoğlu, 2021: 1341-1345).

Kötülüğün Tanrı'da değil, insanda mevcut olduğunu iddia eden Batı felsefesi filozofları ve görüşleri

Platon'a göre; Tanrı, iyiliğin ve adaletin kendisidir bu sebeple onda kötülük bulunmamaktadır. Tanrı'nın sıfatları arasında adalet ve merhamet vardır bu sıfatlara sahip olduğu için kötülüklerin kaynağı Tanrı olamaz. O, bütün kötü sıfatlardan münezzehtir. Platon, *Devlet* (2016: 96-100) isimli eserinde Tanrı'yı olduğu gibi görmek ve göstermek gerektiğini söylemektedir. Tanrı iyidir dolayısıyla iyi olarak gösterilmesi şarttır. Platon bu durumu, zararlı olmayan şeyin zarar veremeyeceği ve zararlı olmayan şeyden kötülük de gelmeyeceği örneğine dayanarak Tanrı'nın zararlı olmadığını dolayısıyla ondan kötülük gelmeyeceği yanı sıra kötülük getirmeyen bir şeyin de kötülüğün nedeni olamayacağını dile getirerek açıklamaktadır (Çobanoğlu, 2021: 1341).

Batı düşüncesi içinde etkili bir filozof olan Augustine (354-430)'in başlattığı kötülük problemi üzerine felsefi sorunlar sonradan modern felsefede tartışılmıştır. Augustine'e göre (2010: 15-95) Tanrı insanı hiçbir kötülük olmadan yaratmıştır ve ona özgür bir irade bahşederek dünyaya göndermiştir. Augustine, iyi olan her şeyin Tanrı'dan geldiğini düşünmektedir. Kötülüklerin Tanrı ile bir ilgisi yoktur. Tanrı, insanlara özgür bir irade verdiğine göre insan iyiyi ve kötüyü kendisi seçmektedir. Özgür istence sahip olan insan, iyiyi seçerek ahlâkî iyiliği bulabilir demektedir (Çobanoğlu, 2021: 1342).

Hem filozof hem de bilim adamı olarak matematik, metafizik ve mantık alanlarında ileri sürdüğü düşünceleriyle dikkati çeken Leibniz'e göre (2010: 32-33) Tanrı iyidir ve adildir. İyi ve adil olan Tanrı, evrendeki kötülüklerin kaynağı olamaz. Bu kötülüklerin kaynağı ona akıl vererek yarattığı insanın kendisidir. İnsan, kendisinde mevcut olan özgür irade ile eyleyeceklerine karar vermektedir, bu durumda onun eylediği kötülüklerin sorumlusu, onu yaratan Tanrı olamaz, demektedir. Leibniz'in *Metafizik Üzerine Konuşma* adlı eserinde dile getirdiği fikirlerinin İslam tasavvuf felsefesiyle bir anlamda örtüştüğünü görmekteyiz. Leibniz, Tanrı'nın mükemmel olduğunu düşünmektedir ve Tanrı, bu nedenle her şeyi en mükemmel şekliyle yaratmıştır. Tanrı, evrendeki her mükemmellikte zuhur etmektedir ve bütün mükemmelliklerin toplamıdır. Evreni yaratan Tanrı'da kötülük yoktur ve Tanrı evreni yaratırken kötülüğü beraberinde yaratmamıştır (Çobanoğlu, 2021: 1342).

Deneyimden bağımsız bilginin var olamayacağını söyleyerek usçu varlıkbilgisel kabuller için geçerli bir zemin olmadığını vurgulayan deneyci filozof Hume (1995: 212-215) insanların kötülükle mücadele edecek gücü taşımadıklarını düşünmektedir. *Söyleşiler* adlı eserinde, *Demea* ve *Philo*'nun diyaloglarıyla konuyu ayrıntılı olarak işlemiştir. Yaptığı çıkarım şu şekildedir: *Tanrı, kötülüğü engellemek istediği halde gücü yetmiyor mu? Öyleyse o güçsüzdür. Gücü yetmesine rağmen engellemek istemiyor mu? O halde iyi niyetli bir Tanrı değildir. Hem gücü yetip hem de iyi niyetli ise; evrende karşılaşılan elem verici bunca kötülüğün kaynağı nedir?* Hume, kötülüğün bir izlenimi yoktur demekte ve insanın kötülüğe karşı izlenimi olduğunu söylemenin mümkün görünmediğinden bahsetmekte ve kötülüklerin kaynağının Tanrı olamayacağına işaret etmektedir. İnsanın iyi-kötü, doğru-yanlış ölçütleri farklılıklar göstermektedir çünkü insan yaratılışı gereği sınırlı bir varlıktır. Bu sınırlı insanın eylemleriyle yaptığı kötülükler ahlâkî kötülüklerdir bunların kaynağı Tanrı değil, bizzat insanın kendisidir (Çobanoğlu, 2021: 1342/6).

Âlemin bütüncül bir yapıda olduğunu, insanda iyilik ile kötülük kavramının bir arada bulunduğunu iddia eden İslam felsefesi filozofları ve görüşleri

Hanefî mezhebinin kurucusu İman-ı Azam'ın düşüncelerinin takipçisi olan İslam felsefesi filozofu Mâturidi (Kutlu, 2003: 48) akılcı bir bakış açısına sahiptir; insan akıl sahibi bir varlıktır. Aklı sayesinde iyiyi ve kötüyü yanı sıra güzeli ve çirkini ayırt edebilme yetisine sahiptir. Bu sebeple insanın kötülük yerine iyiliği, çirkin yerine güzeli seçebilir. Yaşanan bazı olaylarda, maruz kalınan birtakım durumlar sebebiyle insan doğruyu ve güzeli seçemeyebilir. Bu noktada başvurulması gereken kişi Allah'ın gönderdiği peygamber ve onun sünnetleridir. Bu sayede insan doğru yolu bulabilir, kendini kötülükten sakınabilir (Çobanoğlu, 2021: 1343).

Eski Grek felsefesini yorumlayarak geliştiren ve siyaset felsefesinin kurucusu sayılan İslam felsefesi filozofu Farabi'ye göre (1987: 59-60) kötülüğün temelde iki çıkış noktası vardır. Bunlardan ilki, mutluluğun zıttı olan kötülüktür, bu bir amaç durumundadır. İkincisi ise, kendi eylemeleri yoluyla kötülüğe ulaşan her şeydir. Bu da özgür irade ile yapılan eylemler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu iki kötülük şeklinin zıttı da iyilik kavramını karşılamak-

tadır. İyilik kavramını da iki çıkış noktasıyla açıklayan Farabi, bunlardan ilkinin mutluluk olduğunu söylemektedir. Mutluluktan öte başka iyilik yoktur. İkinci iyilik ise mutluluğa ulaştıracak her şeydir. Âlemdeki iyilik ise ilk *sebep*tir. Her şeyin varlığı ilk sebebe yani Tanrı'ya bağlıdır. Bu bağlılık adaletin gerekliliğidir. Adaletli liyakat ile birlikte olanlar iyi, liyakattan yoksun olanlar ise kötüdür (Çobanoğlu, 2021: 1343).

Tıp eğitimi almış bir İslam felsefesi filozofu yanı sıra bir gökbilimci olan İbn Sinâ'nın (2012: 263-265) kötülük konusundaki görüşleri Farabi'ye benzemektedir. Âlem bütüncül bir yapıdır bu sebeple âlemin yapısında hem iyilikler hem kötülükler mevcuttur. Tanrı, iyi olandır ve onda ancak iyilikler bulunur. İbn Sinâ'ya göre mutlak bir kötülük olmadığı gibi ne iyilik ne de kötülük birbirinden farklı tabiatlar değildirler. Bu durumu bir örnekle açıklayan İbn Sinâ; ateşin bizatihi varlığı iyidir ve ateşin gerçek iyiliğinin ortaya çıkabilmesi için cüzî bir kötülüğe sebep olmasını kötülük olarak nitelendiremeyiz. Meydana gelen arızî bir kötülükten sebebiyle ateşin kötü olduğunu söylemek onun yok olması gerektiğini ifade etmek ancak daha büyük bir kötülük yapmaktır, demektedir (Çobanoğlu, 2021: 1343).

Bir mutasavvıf ve müderris olan İslam felsefesi filozofu İmam Gazali'ye (1971: 77) göre âlemde bulanan her şey Allah'ın ilmi ve iradesiyle yaratılmıştır. Tanrı, insanların hayrı seçmesinden memnun olmaktadır, bu durumdan hoşnuttur fakat kötülüğü, şerri seçmelerinden hoşnut olmamaktadır. Gazali filozofların Allah'ın sadece iyilikleri yarattığı, kötülükleri yaratmadığı yolundaki düşüncesinin Allah'ın iradesine ters düştüğünü ifade etmektedir. Kâinattaki olup biten her şeyin Allah'ın iradesi ile mümkün olduğunu bu sebeple iyiyi de kötüyü de yaratan Allah olduğunu söylemektedir. Allah, kulların iyiye yönelmesini istemektedir, onların kötüye yönelmesini istemez fakat seçim yapma hakkını, akıl vererek özgür kıldığı kullarına bırakmaktadır (Çobanoğlu, 2021: 1344).

Siyaset, din, hukuk, tıp ve felsefenin pek çok alanında yüzlerce eser kaleme alan ve özellikle Aristotales'in Organon külliyatı üzerine yazdığı şerhlerle dikkati çeken İslam felsefesi filozofu İbn Rüşd (1986: 166-167) kötülük konusunda İbn Sinâ'nın düşünce sisteminden etkilenmiştir. Ona göre, İlk ilke salt iyiliktir ve eksiklikten münezzehtir. Kötülüğün bizatihi varlığı yoktur. Kötülük, bir tözün yokluğu ya da eksikliği sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nesnelere düzen vermek gerekliliği noktasında, İlk ilke iyiliktir. Allah eksiklikten ve yokluktan uzaktır onun iradesi her şeyin üstündedir (Çobanoğlu, 2021: 1344).

Kötülük olumsuz etik değerinin türevlerinden biri olan *Husumet Oluşturmak ve* İftira Atmak Olumsuz Etik Değerlerini mitolojik, tarihi arka plan ve etik disiplinin bu değerlere bakış açısı çerçevesinde ele aldık. İncelememiz sonucunda toplumsal yaşantı içinde bu olumsuz etik değerlerin ortaya çıkışında; bireylerin psikolojilerinin yanı sıra kişisel etik anlayışlarının etkili olduğunu, olumsuz etik değerlerin etkiye/tepki ve sebep/sonuç yaklaşımıyla ele alabileceğimiz etik eylemler neticesinde ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Şimdi Dede Korkut Hikâyeleri kapsamında, bu olumsuz etik değerleri ele alıp etik eylemlerdeki halk fikirlerini belirleyerek bu çekirdek yapıları bir araya getirecek ve halk felsefesini ortaya koyacağız.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde husumet oluşturmak olumsuz etik değerinin halk felsefesi

Dede Korkut hikâyelerinde, Oğuz toplumu Müslüman bir toplumdur. Tanrı'ya inançlarını her fırsatta göstermektedirler. İnançlı bir toplum olmaları nedeniyle de Oğuzların teolojik tartışmalarda *kötülük problemi*nin ele alındığı karşıt tezlerden *Tanrı inancının temel alındığı etik bakış açısı* başlığı altında, akılcı bir yaklaşımla Âlemin bütüncül bir yapıda olduğunu, insanda iyilik ile kötülük kavramının bir arada bulunduğunu iddia eden İslam felsefesi filozoflarının görüşleri ile uyumlu bir inanç yapısına sahip oldukları görülmektedir. Âlemde bulunan her şeyin Allah'ın iradesiyle yaratıldığını ve iyilik ile kötülüğün insana ait bir olgu olduğu, insanın içinde mevcut bulunduğunu yönündeki kabullerini Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in şu sözlerinden anlamak mümkündür:

> "Yücelerden yücesin, Kimse bilmez nicesin, Aziz Tanrı, Sen anadan toğmadun, Sen atadan olmadun, Kimse rızkın yimedün, Kimseye güç itmedün, Kamu yirde ahedsin, Sen Allahu samedsin, Âdeme sen tac urdun, Şeytana lanet kıldun, Bir suçdan ötüri dergahdan sürdün, Nemrut göge oh atdı, Karnı yaruk balığı karşu tutdun, Ululığuna haddun yok, Senün boyun kaddun yok, Ya cism ile ceddün yok, Urduğın ulıtmayan ulu Tanrı, Götürdügin göge yetüren görklü Tanrı, Kakıduğın kahr iden kahhar Tanrı, Birligüne sığındum çalabum kadir Tanrı, Meded senden, Kara tonlu kâfire at deperem, İşümi sen onar didi." (Ergin 1986:91-92)

Dede Korkut Hikâyeleri'nden *Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri*, bir bağlamda görülmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda, kırk namert Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han'ı kıskanır ve yalanlar uydurarak baba ile oğul arasında husumet yaratmaya çalışırlar. Boğaç ilk avında kendini babasına ispatlamaya çalışmakta ama onun bu hevesi kırk namert tarafından Dirse Han'a oğlunun kendisini öldürmek niyetinde olduğu şeklinde yansıtılmaktadır.

"Ol kırk namerdler aydurlar: Dirse Han görür misin oğlanı, yazıda yabanda geyigi kovar senün önüne getürür, geyiğe atar iken ok ile seni urur öldürür, oğlun seni öldürmedin sen oglunı öldüri görgil didiler." (Ergin 1986: 16)

Anlatıda her zaman, kahramanın yoldaşları olarak *kırk yiğit* tanımlamasıyla nitelendirilmiş olan yiğitlerin bu anlatıda *kırk namert* olarak isimlendirildiklerini görmekteyiz. Bu noktada, yiğitliklerin *erdem sahibi olmak* özelliğinin bu kişilerde mevcut bulunmadığını ifade etmek bakımından, adlarının *yiğit* değil *namert* olarak anıldığını anlamaktayız. Hikâyede husumet oluşturmak olumsuz etik değer olarak ele alınmış ve işlenmiştir. Kazanılması istenen olumlu etik değerler ön plana çıkartılarak olumsuz değerleri taşıyanların sonuçta yaptıklarının bedelini ödedikleri ifade edilmiştir. *Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri*ndeki halk fikirleri şu şekildedir:

e-ISSN 2791 https://www.folkloredebiyat.org

Husumet oluşturmak olumsuz etik değerinin halkbilimsel temellendirme tablosu

1.62. Boğaç Han'ı Kıskanan Kırk Namerdin Dirse Han'a Söyledikleri Yalanlarla Baba Oğul Arasında Husumet Oluşturmaya Çalışmaları
Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler
1. Yöneticiler düşünmeden muhakeme ve istişare etmeden söylenen her şeye inanarak karar almamalılardır.
2. Yöneticiler kendilerine söylenen sözlerin art niyetli, düzmece sözler olabilme ihtimalini göz önünde bulundurmalılardır.
3. Oğuz töresince ataya saygı gereği diğer toplumsal eylemlerde olduğu gibi av eyleminde de ataya öncelik tanımak esastır.

(Çobanoğlu, 2021: 1338)

*Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri*nin Halkbilimsel Temellendirme Tablosu'nda yer alan etik olaylardan yola çıkarak temellendirdiğimiz, halkbilimsel anlamda halk fikirleri ile metaetiksel anlamda önermeler doğrultusunda;

Halk felsefesi (dünya görüşü): Oğuzların; yöneticilerin düşünmeden, muhakeme ve istişare etmeden söylenen her şeye inanarak karar almamaları, söylenen sözlerin husumet oluşturulmaya çalışılarak söylenmiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerektiği kabulleri çerçevesinde yapılandırdıkları bir dünya görüşüne sahip oldukları görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde iftira atmak olumsuz etik değerinin halk felsefesi

İftira Atmak Olumsuz Etik Değeri Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir bağlamda görülmektedir. Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han boyunda, Boğaç Han'a iftira atan kırk namert, kendi iradeleriyle kendi özgür seçimleriyle kötülük yapmayı seçmişledir. İçlerindeki önleyemedikleri iktidar hırsı ve kıskaçlık duygusuyla Boğaç Han'a iftira atmışlardır. Onu bu hiç de adil olmayan bu yolla alt etmeye çalışmışlardır.

> "Görür misin Dirse Han neler oldı, yarımasun yarçımasun, senün oğlun kür kopdı erçel kopdı, kırk yiğidin yoyına aldı, kalın oğuzun üstine yorıyış itdi, ne yirde gözel kopıyise çeküp aldı, ağ sakallu kocanun ağzın sögdi, ağ pürçeklü karınun südin tartdı." (Ergin 1986:15-16)

Fakat hikâyelerde verilmek istenen toplumsal mesajlar doğrultusunda, kötülük her zaman onu yapana zarar vermekte ve hikâyenin sonunda kırk namert yaptıkları bu kötülüğün cezasını çekmektedirler. İftira Atmak Olumsuz Etik Değerindeki halk fikirleri şu şekildedir:

İftira atmak olumsuz etik değerinin halkbilimsel temellendirme tablosu

1.63. Kırk Namerdin Boğaç Han'ı, Dirse Han'ın Gözünden Düşürmek İçin Ona İftira Etmeleri
Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:
Kıskançlık duygusu ve iktidar hırsı önlemediği zaman iftira etmeye yol açar.

(Çobanoğlu, 2021: 1341)

İftira Atmak Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Tablosu'nda yer alan etik olaylardan yola çıkarak temellendirdiğimiz, halkbilimsel anlamda halk fikirleri ile metaetiksel anlamda önermeler doğrultusunda;

Halk felsefesi (dünya görüşü): Oğuzların; kıskançlık duygusu ve iktidar hırsının önlenmesinin zorunluluğu, insanın kendisini kötülük değil, iyilik yapmaya yöneltmesinin gerekliliği kabulleri çerçevesinde yapılandırdıkları bir dünya görüşüne sahip oldukları görülmektedir.

Bulgular

Dede Korkut Hikâyeleri'nde, *Husumet Oluşturmak ve İftira Etmek Olumsuz Etik Değerleri*nin, *Halbilimsel Metaetik Kuram* çerçevesinde ve kuramın inceleme yöntemi olan *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi* ile yaptığımız çalışma sonucunda;

Kötülük probleminin insanlık tarihi kadar uzak bir geçmişe sahip olduğu ve problemin çözümde kötülük kavramının; *Ahlakî kötülük, Fizikî kötülük ve Metafizik kötülük* olarak üç başlıkla kategorize edildiği ve *Husumet Oluşturmak ve İftira Etmek Olumsuz Etik Değerleri*nin Ahlakî kötülük başlığı altında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu olumsuz etik değerler, Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın, ahlaksal yaşamı gelenekler çerçevesinde yapılandırılabilir iddiası doğrultusunda yaptığımız tasnifte Ahlakî gelenekler kısmında yer almaktadır.

*Husumet Oluşturmak ve İftira Etmek Olumsuz Etik Değerleri*nin mitolojik arka planına baktığımızda, dünya mitolojilerinden; Yunan mitolojisi, Sümer mitolojisi, Mısır mitolojisi ve Türk mitolojisinde kötülük probleminin büyük önem taşıdığı ve dünyanın yeryüzü ile yer altı olmak kaydıyla ikiye ayrılarak yeryüzünün iyiliği, yer altının kötülüğü temsil etmekte oldukları ve söz konusu kavramların mitolojik varlıklarda bedenleşerek ifade buldukları tespit edilmiştir. Toplumların hassasiyetlerinin göstergesi olan olumsuz etik değerler konusunda, özellikle Türk mitolojisinde bu iki olumsuz etik değere sıklıkla yer verildiğinin görülmesi; bu iki olumsuz etik değerin Türk kültüründeki öneminin vurgulaması amacını taşıdığı ve eylenmemeleri yolunda önlem alınması gerekliliğinin ön planda olduğu kanaatine varılmıştır.

Kötülük probleminin dinî arka planda, Müslümanlık, Hıristiyanlık, Musevilik kutsal kitaplarda ilk günah ile ifade bulduğu ve dinler arasında ortaklık gösterdiği tespit edilmiştir. Yine iki olumsuz etik değerin varlığı ve önemine binaen; Kuran-ı Kerim'de Yusuf kıssasının bulunduğu, İslam tarihine yaşanmış iki önemli vakanın varlığı, sözlü kültür anlatılarından destanlar ve halk hikâyelerinde de iki olumsuz etik değerin sıklıkla yer aldığı tespit edilmiştir.

Etik disiplini çerçevesinde kötülük probleminin, Tanrı inancının ve Tanrı inançsızlığının varlığı temel alınarak iki ana başlığa ayrıldığı ve Batı ile İslam filozoflarının konuya dair görüşlerinin de kötülüğün Tanrı'da bulunduğu ve kötülüğün âlemin bütüncül yapısında bulunduğu şeklinde iki farklı düşünce doğrultusunda ilerlediği görülmüştür.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde olumsuz iki etik değerin Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, birer bağlamda yer aldıkları, bu etik eylemlerdeki halk fikirleri ile önermeler doğrultusunda; Oğuz toplumunun halk felsefesinde *Husumet Oluşturmak ve İftira Atmak Olumsuz Etik Değerleri*nin tasvip edilen etik değerler olmadıkları ve bu olumsuz etik değerleri eyleyenlerin cezalandırıldıkları tespit edilmiştir.

Sonuç

Halkbilimsel Metaetik Kuram; toplumların ahlaksal yaşamlarının gelenekleri, görenekleri, âdetleri, töreleri ve örfleri doğrultusunda yapılandığını, bu sosyal normların bağlamını da halk fikirleri ve halk fikirlerinin bir araya gelerek oluşturdukları halk felsefesinin üstlendiğini ortaya koyan bir kuramdır. Kuram, olumlu etik değerlerin etik analizini yaptığı gibi olumsuz etik değerlerin de etik analizini yapmaktadır. Olumsuz etik değerler, halk felsefesinde nelerin yapılmaz olarak kabul edildiklerini, nelerin affedilmez olarak nitelendirildiklerini gösteren önemli etik değerlerdir.

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi'yle yaptığım çalışma sonucunda; Oğuz toplumu Müslüman bir toplumdur. İnançlı bir toplum olmaları nedeniyle teolojik tartışmalarda *kötülük problemi*nin ele alındığı karşıt tezlerden akılcı bir yaklaşımla, *Tanrı inancının temel alındığı etik bakış açısı*na göre eylem geliştirdikleri *ve* Âlemin bütüncül bir yapıda olduğunu, insanda iyilik ile kötülük kavramının bir arada bulunduğunu iddia eden İslam felsefesi filozoflarının görüşleri ile uyumlu bir inanç yapısı sergiledikleri görülmektedir.

Oğuz toplumunda *Husumet Oluşturmak Olumsuz Etik Değeri*nin halk felsefesinde; yöneticilerin düşünmeden, muhakeme ve istişare etmeden söylenen her şeye inanarak karar almamaları gerektiği ve söylenen sözlerin husumet oluşturmak amacıyla söylenmiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmalarının önemi vurgulanmaktadır. Bu konuda Oğuz toplumuna uyarı yapılmaktadır.

Oğuz toplumunda İftira Atmak *Olumsuz Etik Değeri*nin halk felsefesinde; kıskançlık duygusu ve iktidar hırsının önlenmesinin zorunluluğu, insanın kendisini kötülük değil, iyilik yapmaya yöneltmesinin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Hikâyelerde bu gerekliliğin ön planda tutulması ve nesilden nesle aktarımının sağlanması yönündeki halk fikirleriyle örülü etik eylemler yer almaktadır.

Hiç kuşkusuz günümüzdeki etik problemlerinin çözümünde bir kişinin ya da bir toplumun bulduğu yöntemlerin bütün toplumlara uygulanabilir olması mümkün değildir. Bu anlamda her toplum etik problemlerinin çözümünde, kendi mitolojik alt yapısı, kendi kadim öğretileri ve kendi tarihi yolculuğu çerçevesinde yol alacak ve problemlerine çözüm arayacaktır. Bu noktada Türk toplumu olarak bizlerin, Türk halk felsefesini bütün yönleriyle örnekleyerek gerek yöneticiler gerekse yönetilenler açısından bir prototip ortaya koyan Dede Korkut Kitabı'ndaki halk fikirlerini güncelleştirerek halk felsefesini içselleştirerek hayatımıza uyarlamamız gerekmektedir.

Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın anlatılara nasıl uygulandığını örneklediğim bu çalışma, halkbilimi alanında bir ilk durumundadır ve Türk kültürünü, Türk halk felsefesini ifade eden eserlerimizin etik indeksini hazırlamak için yapılacak çalışmalara örnek oluşturmak amacını taşımaktadır. Halkbilimsel Metaetik Kuram bu yönde yapılacak çalışmalarla günümüz Türk toplumunun etik problemlerinin çözümüne katkıda bulunabilmek hedefiyle ortaya konmuş bir kuramdır.

Not

Konuyla ilgili daha önceki çalışmamızın çok hacimli bir çalışma olması sebebiyle bu çalışmamızda yöntemimizin 7. maddesine yer vermiş bulunmaktayız. Tablolarda yer alan 2 rakamlı numaralandırmada birinci rakam, hikâyelerin Dede Korkut Kitabı'daki sırasını; ikinci rakam, hikâyedeki etik eylem/moral olgu sırasını ifade etmektedir. Konuyla ilgili daha önceki çalışmamızda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve mukaddimede toplam olarak 173 olumlu ve olumsuz etik değer tespit edilmiştir. Olumlu ve olumsuz etik değerlerin toplam bağlam sayısı 929'dur. 126 olumlu etik değer 777 bağlam sayısıyla; 47 olumsuz etik değer 152 bağlam sayısıyla Dede Korkut Kitabı'nda yerlerini almaktadırlar. Çalışmanın tamamı için bkz. (Çobanoğlu 2021a:I-814; Çobanoğlu 2021b: 814-1771).

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Research and Publication Ethics Statement

This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The authors followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu makaledeki birinci yazar % 100 düzeyinde çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Contribution Rates of Authors to the Article

The first author in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, interpretation of the results and writing of the article.

Destek Beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Support Statement (Optional)

This work was not supported by any institution or organization.

Çıkar Beyanı

Çalışma hazırlanırken; veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması durumu söz konusu olmamıştır.

Statement of Interest

There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

Akman, D, M ve Köktan, Y. (2019). Türk ve Yunan mitolojilerindeki yer altı âlemine ait unsurlar. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 209-220.

Algül, H. (2000). Tarihten örneklerle iftira olayına tahlilî bir bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 131-142.

Augustinus, A. (2010). *İtiraflar* ((Ç. Dürüşken. Çev.) Kabalcı.

Bayat, F. (2007). *Türk mitolojik sistemi Cilt 1-2*, Özener.

Boratav, P, N. (1931). *Köroğlu destanı*. Adam.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş*. Engin.

Cevizci, A. (2015). *Etik ahlâk felsefesi*. Say.

Çığ, M, İ. (1994). Sümerlilerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa ulaşan etkiler ve din kitaplarına giren konular. *Belleten Türk Tarih Kurumu*, (58) 223, 685-724.

Çobanoğlu, Ö. (2000). Geleneksel dünya görüşü veya halk felsefesinin halkbilimi çalışmalarındaki yeri ve önemi üzerine tespitler. *Milli folklor* (45), 12-14.

Çobanoğlu, S. (2018). *Sözlü edebiyat ve anlatım tutumu*. Akçağ.

Çobanoğlu, S. (2020b). *Türk mitolojisinden masallar I, II*. Bilge Kültür Sanat.

Çobanoğlu, S. (2020a). Halkbilimsel açıdan Türk dünyası sosyokültürel bağlamında etik ve metaetik. *Uluslararası halkbilimi araştırmaları dergisi* (5), 147-168.

Çobanoğlu, S. (2021a). *Halkbilimi bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin halk felsefesi ve metaetiksel çözümlemesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, *I:* I- 814.

Çobanoğlu, S. (2021b). *Halkbilimi bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin halk felsefesi ve metaetiksel çözümlemesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, II: 814-1771.

Çobanoğlu, S. (2021c). Halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla halkbilimi etik ve metaetik ilişkisi. *Avrasya uluslararası araştırmalar dergisi* (9), 402-418.

Dundes, A. (1972). *Folk ideas as units of worldview*. Toward New Perspectives in Folklore, (Ed. Americo Paredes ve R. Bauman) The University of Texas Press, 93-103.

Ebû Hamid Muhammed el-Gazali, (1971). *İtikad'da orta yol* (K. Işık. Çev.) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Ergin, M. (1986). *Dede Korkut kitabı metin-sözlük*. Ebru.

Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi.

Erkocaaslan, R. (2008). *Hz. Peygamber dönemi savaşlarından benî mustalik gazvesi ve ifk olayı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Harran Üniversitesi. 43-44.

Farabi, (1987). *Ebû Nasr: Füsusu-l medeni* (H. Özcan. Çev.) İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.

Hume, D. (1995). *Din üstüne* (M. Tuncay. Çev.) İmge.

Işık K. (1967). *Mutezile'nin doğuşu ve kelami görüşleri. Ankara Üniversitesi* İlahiyat Fakültesi. *LXXVI.*

İbn Rüşt.(1986). *Tehafüd et-tehafüt* (K. Işık. - M. Dağ. Çev.) On Dokuz Mayıs Üniversitesi.

İbn Sinâ. (2012). *En-necat* (K. Şenel. Çev.) Kabalcı.

Kutlu S. (2003). *M*âturîdî ve maturidilik. Kitâbiyat.

Koç, D. (2020). Antik dönem mitolojilerinde ahlakî kötülüğün görsel yansımaları [Yüksek lisans

tezi]. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Leibniz. (2010). *Metafizik üzerine konuşma* (A. Timuçin. Çev.) Bulut.

Leeming, D.A. (2020). *A'dan z'ye dünya mitolojisi*: Dünya halklarının yaratılış, Tanrı ve kahraman *mitleri.* Say.

Onart, A. (1976). Ahlâk felsefesinde doğalcılık nedir? (20) 79-97. *Felsefe Arşivi*.

Rosenberg, D. (2003). *Dünya mitolojisi büyük destan ve söylenceler antolojisi*. İmge.

Russell, J. B. (2018). *Lucifer ortaçağ'da şeytan* (A. Fethi. Çev.) Panama.

Özlem, D. (2015). *Etik ahlâk felsefesi* (2. Baskı). Notos.

Platon. (2016). *Devlet* (F. Akderin. Çev.) Say.

Strauss L, C. (1994). *Yaban düşünce*. Yapı kredi.

Tepe, H. (2011). *Etik ve metaetik*. Türkiye Felsefe Kurumu.

Türkeri, M. (2004). Ahlak felsefesi açısından eş'ari ulûhiyet anlayışının bazı güçlükleri. *XX*, 29-52, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Yasa, M. (2016). *Tanrı ve kötülük*. Elis.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).